

DOBŘÁ VÍRA JAKO PŘEDPOKLAD VYDRŽENÍ V ŘÍMSKÉM PRÁVU A JEHO ÚPRAVA DE LEGE FERENDA

IVANA STARÁ

Právnická fakulta, Masarykova univerzita Brno, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek se věnuje dobré víře jako základní podmínce vydržení v římském právu a její úpravě *de lege ferenda*. Dobrá víra neboli *bona fides* je pojem, který není českým právem definován, přesto se s ním setkává velmi často. Dobrá víra má své kořeny v římském právu, kde je známa hlavně jako základní podmínka pro nabytí držby. Pozornost příspěvku bude zaměřena také na úpravu dobré víry, nejen z pohledu vydržení, v novém občanském zákoníku.

Key words in original language

Dobrá víra, římské právo, vydržení, nový občanský zákoník

Abstract

The paper deals with good faith as the basic condition of prescription in Roman law and its regulation *de lege ferenda*. Good faith or *bona fides* is a term which is not defined by Czech law, although it is very often encountered. Good faith has its roots in Roman law, where it is known in particular as the basic condition for acquiring possession. The paper will also focus on the regulation of good faith, not only in terms of prescription, in the new Civil Code.

Key words

Good faith, Roman law, prescription, new Civil Code

1. Úvod

Dobrá víra je pojem, který je velmi těžko definovatelný a současné právo jej definuje jako psychickou kategorii, která se vyskytuje především v řadě ustanovení občanského zákoníku. Na dobrou víru lze nahlížet z různých úhlů. První úhel pohledu v sobě zahrnuje slušnost a poctivost a druhý význam dobré víry spočívá v tom, že jednání jedné osoby nepoškodí jinou osobu.

Já se budu věnovat dobré víře jako podmínce, která vede k vydržení. Musím na tomto místě také říci, že v příspěvku budu používat svoji předešlou práci, která se týkala výše uvedeného tématu.

2. Dobrá víra římském právu

Princip dobré víry vychází z práva římského, přesto se v právních textech římských právníků objevuje poměrně pozdě. Základem dobré víry je *mos*¹, který je chápán jako soubor etických pravidel, které se častým užíváním staly součástí práva obyčejového.² Představa člověka o svém jednání a neškození jiným osobám vytváří počátky dobré víry.³

Dobrá víra neboli *bona fides* vychází z pojmu *fides*, který se často překládá jako věrnost splnit slovo a nebo je používán termín poctivost. Povinnost poctivosti se ve starověkém Římě vztahovala nejen na římské občany, ale i na ostatní osoby pobývající na území Říma. Z výše uvedeného bývá dobrá víra považována za součást *ius naturale*⁴, které Gaius označuje jako *ius gentium*^{5, 6}.

Obyvatelé Říma se velmi zakládali na poctivosti, a proto také uctívali bohyni *Fides*, která byla zobrazována s věncem nebo závojem na hlavě. Na Kapitolu stál chrám, který jí byl zasvěcen. Její chrám byl místem, kde probíhalo zasedání senátu. Bohyně *Fides* bývala doprovázena bohyněmi *Virtus*⁷ a *Pietas*⁸ a dohromady tvořily základní vlastnosti Římanů.⁹

Pojem dobré víry je velmi úzce spojen s náboženstvím, které v úplných počátcích určovalo co je správné a co ne. Pokud došlo k porušení *fides*, tak docházelo k porušení míru mezi bohy a k jejich hněvu.¹⁰ Římský život byl velmi ovlivňován v době zvykového práva bohy, a proto bylo nutné

¹ Zvyk

² Právo obyčejové se označuje také jako *mores majorum*, tedy zvyky předků.

³ Více: Skřejpek, M.: Poodkryté tváře římského práva. Praha: Havlíček Brain Team, 2006, s. 105

⁴ Přirozené právo

⁵ Práve národů se rozumí právo stanovené přírodním řádem, které je společné celému lidstvu. Viz. Gai I.1

⁶ Více: Skřejpek, M.: Bona fides-mores majorum-fas. Bona Fides. Sborník z II.konference českých a slovenských romanistů. Praha: Právnická fakulta UK, s. 7

⁷ Bohyně statečnosti a bývá chápána jako personifikace ctnosti.

⁸ Bohyně zbožnosti která představovala zbožnost, bezúhonnost a rodičovskou lásku k dětem, ale také svědomité plnění všech mravních povinností.

⁹ Více: Skřejpek, M.: Ius et religio, Právo a náboženství ve starověkém Římě. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999, s.23

¹⁰ *Pax deorum* Více: Skřejpek, M.: Poodkryté tváře římského práva. Praha: Havlíček Brain Team, 2006, s. 105

rozhněvané bohy si usmířit, přesto postupem doby a úpadkem zvykového práva docházelo k úpadku morálky.¹¹

Bona fides vychází ze slova *fides* a ve 3. století př.n.l dostává konkrétní právní obsah. Počátky dobré víry můžeme nacházet u neformálních kontraktů .¹² Pokud se setkáme se slovním obratem, že někdo je v dobré víře, tak to znamená, že osoba je vnitřně přesvědčena o správnosti svého jednání a že nikomu neškodí. S dobrou vírou se v římském právu setkáváme nejen u práv obligačních, ale také u práv věcných a to konkrétně držba v dobré víře a *bona fides* byla také jedním z předpokladů vydržení v římském právu.

3. Dobrá víra jako podmínka vydržení v římském právu

Vydržení neboli *usucapio* je nabytí vlastnické práva, které je získáno na základě nepřetržité držby po dobu stanovenou zákonem.¹³ Vydržení je originální způsob nabytí vlastnického práva, který je založen na zásadě, že určitou dobu trvající faktický stav je třeba posuzovat jako stav právní.¹⁴ Podstata vydržení je založena na myšlence vyloučit všechny předešlé nároky oprávněné osoby proti osobě, která věc drží. Před vládou císaře Justiniána mělo vydržení dvojí podobu a to vydržení podle starého civilního práva a *longi temporis praescriptio*¹⁵ podle práva magistrátského. Císař obě formy sloučil do institutu vydržení řádného a zavedl vydržení mimořádné.¹⁶

Vydržitel nabytí vlastnictví¹⁷ kviritské¹⁸ a to nejen v případě, že byl bonitárním vlastníkem.¹⁹ Vlastnické právo získal také vydržitel od

¹¹ Více: Skřejpek, M.: *Ius et religio, Právo a náboženství ve starověkém Římě*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999, s.24

¹² Formální kontrakty vznikají pouhým souhlasem stran. Více: Kincl, J. , Urfus, V. , Skřejpek, M. : *Římské právo* . Praha :C . H .BECK , 1995, s.134

¹³ *Usucapio est adiectio dominii per continuationem possessionis temporis lege definiti*. Bartošek, M. : *Encyklopedie římského práva*.Praha: Panorama, 1981, s.391

¹⁴ Gai.II,42

¹⁵ *Preskripce* Více: Kincl, J. , Urfus, V. , Skřejpek, M. : *Římské právo* . Praha :C . H .BECK , 1995, s.178

¹⁶ Více: Heyrovský, L.: *Dějiny a systém soukromého práva římského*, díl I..Praha: Nakladatelství Otto,1921,s.210

¹⁷ Římské právo znalo dvojí vlastnictví. Gai. II.40

¹⁸ *Dominium ex iure Quiritium* nebo civilní vlastnictví a bylo chráněno civilním právem. Jeho subjektem mohl být pouze římský občan a ochrana vlastnického práva se uplatňovala na základě *reivindikace*. Kincl, J. , Urfus, V. , Skřejpek, M. : *Římské právo* . Praha :C . H .BECK , 1995, s.158

nevlastníka a byl pouze držitelem v dobré víře.²⁰ Vydržením zanikají vlastnická práva původního vlastníka a tím jsou vyloučeny všechny nároky předešlé oprávněné osoby. Zákon XII. desek stanovil dobu nutnou pro nabytí vlastnického práva. Z vydržení byly vyloučeny věci kradené²¹ a věci peregrínů²², kteří neměli právo obchodu.

Vydržení v římském právu mělo pět náležitostí : *res habilis, titulus, fides, possessio et tempus*.

Res habilis neboli věc způsobilá byla taková, která mohla být objektem vlastnického práva. Vydrženy nemohly být věci, které nebyly způsobilé stát se předmětem kviritského vlastnictví²³, věci římského státu a věci kradené.²⁴ Vydržet nebylo možno ani věci, které bylo zákonem zakázáno zcizovat.

Titulus označoval skutečnost, proč dotyčná osoba danou věc drží. Důvod držby musel být řádný a spravedlivý. Titul byl chápán jako právní jednání vedoucí k nabytí vlastnického práva.²⁵

Držba neboli *possessio* byla nejdůležitější podmínkou vydržení a římskými právníky byla požadována držba bezvadná. Držba byla chápána jako právní panství nad věcí²⁶ a také zahrnovala v sobě úmysl mít věc pro sebe.²⁷ Římští právníci dělili držbu jako na institut vedoucí k vydržení²⁸ a na držbu ostatní²⁹. Také se rozlišoval držba civilní a kvalifikovaná.³⁰ Při ztrátě držby

¹⁹ Prétorské vlastnictví a vyjadřuje vlastnické vazby mezi osobami, které nebyly římskými občany. Ochrana se uskutečňovala pomocí publiciánské žaloby. Rozdíly mezi civilním a bonitárním vlastnictvím byly smazány za vlády císaře Justiniána. Více: Kincl, J. , Urfus, V. , Skřejpek, M. : Římské právo . Praha :C . H .BECK , 1995, s.160

²⁰ *Bonae fidei possessor*. Gai. II. 43,44

²¹ INST. 2,6

²² Jako peregrín bývali označováni cizinci. Byli to svobodní občané žijící na území Říma, kteří neměli římské občanství a nepodléhali latinskému právu.

²³ *Res extra commercium* neboli věci božské a posvátné.

²⁴ *Res furtivae* nemohl vydržet ani zloděj a ani osoba, která je od něj poctivě nabyta.

²⁵ Více: Kincl, J. , Urfus, V. , Skřejpek, M. : Římské právo . Praha :C . H .BECK , 1995, s.176

²⁶ *Corporallis possessio* jedná se o tělesné ovládnání věci. Fyzické ovládnání věci mohlo být zprostředkované i jinou osobou než držitelem .

²⁷ *Animus possidendi*. Tento znak chybí u detence, a proto detence nemůže vést k vydržení. Tento prvek je nezastupitelný.

²⁸ *Possessio ad usucapion*.

²⁹ *Possessio ad reliquas causa*.

³⁰ Držba civilní nebyla pouhá skutečnost ,ale také oprávnění a kvalifikovaná držba byla opřena o právní důvod.

došlo k přerušení a bylo nutno ji znovu nabýt. Tato skutečnost znamenala pro držícího novou držbu a běh nové vydržecí doby. Musím říci, že právníci ve starověkém Římě považovali držbu spíše za skutkovou otázku než právní. V držbě spatřovali především faktický stav.³¹

Tempus neboli čas vedl k dokonalému vydržení, neboť držba musela trvat po celou dobu vydržení a byla dokončena začátkem posledního vydržecího dne.

Bona fides byla psychickým stavem držitele, který je přesvědčen, že svým jednáním nepůsobí nikomu škodu a že nejedná protiprávně. Nebylo třeba, aby byl přesvědčen, že je vlastníkem, ale postačovalo pouhé poctivé jednání držitele. Dobrá víra musela existovat již v počátku nabytí držby.³² Problém při vydržení nenastal ani za předpokladu, že došlo ke ztrátě počáteční dobré víry.³³ Vydržení bylo dokončeno také dědicem za situace, že byl *mala fides*.³⁴

Dobrá víra byla římskými právníky považována za jeden z důležitých znaků vydržení, a proto často byla řešena otázka, v jakém poměru je *bona fides* k ostatním podmínkám vydržení. Často byla pokládána otázka, zda dobrá víra může nahradit titul. Tato otázka rozdělila římské právníky na dvě skupiny, nakonec byla vyslovená otázka vyřešena požadavkem, aby skutečně existoval vydržecí titul.³⁵

Dobrá víra byla římskými právníky řazena mezi subjektivní podmínky vydržení³⁶ a aplikace *bona fides* byla postavena na procesním dokazování. Jelikož se jednalo o subjektivní podmínku, tak byla posuzována podle projevu jednajícího navenek.

4. Úprava *de lege ferenda*

Institut vydržení je upraven občanským zákoníkem. Občanský zákoník č. 40/1964 Sb., neupravoval institut držby a z toho důvodu neznal ani pojem vydržení, které je založeno právě na oprávněné držbě. Takový stav vydržel v našem právním řádu až do roku 1982, kdy byl výše zmíněný termín navrácen do občanského zákoníku. Současný občanský zákoník upravuje

³¹ Ulp. D 43,17,1, kde Ulpianus říká, že třeba oddělovat držbu od vlastnického práva.

³² *Initium possessionis*.

³³ *Mala fides superveniens non nocet* lze přeložit jako „Pozdější špatná víra nevádí“.

³⁴ Špatná víra. Dědic mohl vydržet za předpokladu, že zemřel zůstavitel v dobré víře před uplynutím vydržecí lhůty.

³⁵ Více: Vážný, J. Vlastnictví a práva věčná: soustava práva římského. Díl II. Brno: Československý Akademický spolek Právnický, 1937

³⁶ To znamená, že její plnění nebylo založeno na objektivních skutečnostech, ale je brána v úvahu vůle subjektu, který drží.

institut vydržení v § 134, ale jeho úprava je značně zeštíhlena, a proto se návrh nového občanského zákoníku snaží o jeho rozšíření.

Návrh nového občanského zákoníku značně rozšiřuje katalog věcných práv a upravuje jejich systematiku. Nová právní úprava se snaží reagovat na postřehy, které během let přinesla právní praxe.

Pojem dobré víry by měl být zakotven v § 7, kde je formulován jako presumce dobré víry. Pokud nebude prokázán opak, hledí se na účastníka jako na poctivě jednajícího.³⁷

Nový občanský zákoník je založen na základě poctivé držby, která vede k vydržení. Pro první jmenovaný způsob zůstanou zachovány zákonné lhůty, které spočívají v dodržení tříleté lhůty pro věci movité a pro věci nemovité činí lhůta deset let. Na újmu oprávněné držby nebude případný omluvitelný skutkový omyl držitele.³⁸

Podle nového občanského zákoníku lze vydržet i vlastnické právo k věcem zapsaným do veřejného seznamu, navrhuje se vydražiteli založit právo, které mu umožní domoci se úpravy zápisů v příslušných veřejných seznamech. Tyto seznamy mají odpovídat stavu, který vznikl vydržením.

Nový zákoník uvádí i skutečnosti, na základě kterých je vydržení absolutně vyloučeno. Tyto skutečnosti se jednak váží k osobám. Vyloučeno bude vydržet vlastnické právo mezi manželi nebo osobami žijícími ve společné domácnosti.³⁹ Druhou skupinu tvoří případy vztahující se k předmětu vydržení.

Do nové právní úpravy se vrací institut mimořádného vydržení,⁴⁰ protože v praxi jsou časté případy, kdy konkrétní osoba má věc u sebe, ale není schopna říci od koho věc nabyla a nebo může nastat situace, kdy osoba získá do své moci věc s úmyslem nabýt vlastnické právo, ale převodcem byl neoprávněný držitel. Z toho důvodu je tedy nutno navrátit výše zmiňovaný institut, který poskytne ochranu faktickým stavům, jejichž základ je sporný nebo pochybný, ale tvrzené nebo domnělé vlastnictví trvá již dlouhou dobu. Institut mimořádného vydržení nesmí dát šanci zjevné lsti a podvodu, proto je vyloučeno v případech, kdy ten, kdo je popírá, dokáže osobě, která se dovolává mimořádného vydržení, její nepoctivý úmysl.

³⁷Více: http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/2011/Duvodova_zprava_04052011_final.pdf

³⁸ Více: Eliáš, K., Zuklínová, M. : Principy a východiska nového kodexu soukromého práva, Praha : Linde, 2001, s. 187

³⁹§§ 1089- 1090 Více: http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/2011/Duvodova_zprava_04052011_final.pdf

⁴⁰ § 1088

5. Závěr

Závěrem lze říci, že návrh nového občanského zákoníku reaguje na postřehy, které přinesla právní praxe a popředí zájmu opravdu staví zájmy člověka,⁴¹ ale zůstává otázkou, zda odborná i laická veřejnost bude ochotna přijmout změny uvedené v návrhu nového kodexu. Tuto otázku nejspíše objasní až přijetí nového občanského zákoníku.

Troufám si také říci, že římské právo značně ovlivnilo právní řády Evropy a výjimku netvoří ani Česká republika, protože právě římské právo se stalo značnou inspirací k návrhu nového občanského zákoníku. Přesto najdeme rozdíly, neboť dobrá víra se již nehodnotí pouze z osobního přesvědčení osoby, ale také se berou v úvahu všechny objektivní skutečnosti. Došlo také ke změně lhůt nutných k vydržení. Přesto právní úprava vydržení je velmi podobná římskoprávní úpravě.

Literature:

- Bartošek, M. : Encyklopedie římského práva, Praha: Panorama, 1981, 472, ISBN 80 – 200 – 0243 - X
- Bartošek, M. : Dějiny římského práva ve třech fázích vývoje, Praha: Academia, 1995, 280, ISBN 80 – 200 – 0545 – 5
- Blaho. P., Haramia. I., Židlická. M. : Základy římského práva, Bratislava 1997, 483, ISBN 80 – 85719 – 07 - X
- Dostalík, P. : Texty ke studiu římského práva soukromého, Plzeň: Doplněk, 176, 2009, ISBN 978 – 80 – 7380 – 150 - 2
- Eliáš, K., Zuklínová, M. : Principy a východiska nového kodexu soukromého práva, Praha : Linde, 2001, ISBN 80 – 7201 – 303 – 0
- Fiala, J. a kol. : Občanské právo hmotné, Brno: Masarykova univerzita v Brně – právnická fakulta, nakladatelství Doplněk, 1993, 425, ISBN 80 – 7293 – 111 - 9
- GAIUS. : Učebnice práva ve čtyřech knihách. Přeložil Jaromír Kincl, Brno: Doplněk, 1999, 274, ISBN 80 – 7239 – 057 – 0

⁴¹ Viz. Důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku

- Heyrovský, L.: Dějiny a systém soukromého práva římského. díl I, Praha: Nakladatelství Otto, 1921
- Kincl, J. , Urfus, V. , Skřejpek, M. : Římské právo, Praha :C . H .BECK , 1995, 386, ISBN 80 – 7179 – 031 - 1
- Kocourek, J., Plecítý, V. : Občanský zákoník – komentář. 3. doplněné vydání. Praha: EUROUNION, 2004, ISBN 80 – 7317 - 034- 5
- Skřejpek, M. : Ius et Religio, Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999, 317 s., ISBN 80 – 901064 – 8 – X
- Skřejpek, M. : Poodkryté tváře římského práva, Praha: Havlíček Brain Team, 2006, 198, ISBN 80 - 903609 –4 - 7
- Skřejpek, M.: Latinsko-český slovníček práva římského, Praha: LexisNexis CZ, 2005, 575, ISBN 80 – 85927 – 82 – 9
- Skřejpek, M.: Justiniánské instituce , Praha : Nakladatelství Karolinum, 2010,411,ISBN 978-80-246-1749-9
- Vážný, J. : Vlastnictví a práva věcná: soustava práva římského.Díl II.Brno: Československý Akademický spolek Právnick, 1937,

- **Internetové odkazy:**
- <http://obcanskyzakonik.justice.cz> [citováno 10.05.2011]
- <http://webu2.upmf-grenoble.fr/Haiti/Cours/Ak/Corpus/digest.htm>
[citováno 10.05.2011]
- <http://www.prf.cuni.cz/intervalla/fulltext/usucapio.doc> [citováno 12.05.2011
- http://www.nker.cz/doc/adnotam/2009_6.pdf [citováno 11.05.2011]

Contact – email

ivanastara@post.cz